

Sabina Fakić

German Filkov¹

TRIJUMF GLUPOSTI

Trijumfalna kapija „Kapija Makedonija”

U septembru 2020. godine, posle više od tri godine na vlasti na koju je došla 2017. godine posle cele decenije opozicionog delovanja, i samo mesec dana posle osvojenog drugog mandata na izborima u julu 2020. godine, Vlada Severne Makedonije konačno je rešila da preduzme odlučnije korake u vezi sa temom koja je znatno promenila društveni kontekst zemlje u poslednjih 15 godina.

Reč je o projektu zvanom „Skoplje 2014” koji je postao nadaleko čuven kroz mnoge televizijske i druge medijske reportaže u celom svetu, a o čijoj realizaciji stanovnici glavnog grada Skoplja nisu bili ni konsultovani, ni adekvatno informisani.

O ideji „Skoplje 2014” prvi put se javno progovorilo 2010. godine kada je tadašnja Vlada (koju je predvodio VMRO-DPMNE) najavila da će se u glavnom gradu izgraditi četrdesetak spomenika, fontana, skulptura i drugih objekata ukupne vrednosti od oko 80 miliona evra. Sedam godina kasnije, do 2017. godine, odnosno dok je ta vlada bila na vlasti, izgrađeno je 137 objekata ukupne vrednosti više od 684 miliona evra. U pretežno antičkom, baroknom i neoklasičnom stilu izgrađeno je ukupno 28 zgrada, 34 spomenika, 39 skulptura, 5 trgova, 6 spratnih garaža, 4 mosta, 2 fontane, itd, i... jedna kapija. Ni manje ni više već kapija nalik poznatoj Trijumfalnoj kapiji, ali „Kapija Makedonija”. Ideja projekta „Skoplje 2014” bila je da se podari novi lik glavnom gradu Skoplju, koji je bio skoro potpuno razrušen i ponovo sagrađen posle katastrofalnog zemljotresa 1963. godine. Sa objektima u

Deo objekata iz projekta „Skoplje 2014”

---

¹ Autori su istraživači, analitičari, građanski aktivisti i bivši novinari.

antičkom i baroknom stilu, taj „novi lik” trebalo je da asocira na „antičko poreklo” Makedonaca, a da posluži i kao dodatni adut makedonskoj strani u sporu sa Grčkom oko imena Republike Makedonije. Takođe je trebalo da stavi tačku na dotadašnje verovanje da su Makedonci potomci Južnih Slovena.

Stoga se čini da nije slučajno to što su centralni položaj u celom projektu imala dva novoizgrađena objekta – petnaestometarska statua Aleksandra Makedonskog sa fontanom, nazvana „Ratnik na konju” i smeštena u centru glavnog skopskog trga, i trijumfalna kapija visoka 21 m, nazvana „Kapija Makedonija” koja vodi prema trgu i Aleksandrovoj statui. Zajedno su koštali 15 miliona evra.

Statua Aleksandra Makedonskog „Ratnik na konju”

„Ratnik na konju” je čak počeo da se gradi i pre obelodanjivanja ideje o projektu „Skoplje 2014”, kao jedan od nekoliko prvobitnih pokušaja u smeru antikvizacije makedonskog društva, u šta spada i preimenovanje skopskog aerodroma u „Aleksandar Veliki”.

Iako je predstavljao dodatnu provokaciju Grčke kao i svih onih dobronamernika iz međunarodne zajednice koji su želeli da pomognu u rešavanju ovog spora, kod nekih Makedonaca je ovaj gest zaista pobudio antička osećanja, a kod pripadnika drugih etničkih zajednica koji žive u zemlji osećaj daljeg udaljavanja; međutim, projekat „Skoplje 2014” ipak nije promenio poreklo Makedonaca.

Nezadovoljno jer prethodno nije bilo konsultovano oko projekta, tadašnje rukovodstvo Makedonske akademije nauka i umetnosti reagovalo je na ovaj pokušaj tzv. antikvizacije stavom da je ključni

supstrat makedonskog identiteta slovenski jer je njegov stub makedonski jezik, koji spada u grupu slovenskih jezika.

Nije pomoglo ni „rano upozorenje” prvog makedonskog predsednika Kire Gligorova da sa antikvizacijom vlast upada u zamku grčke politike koja želi da predstavi Makedoniju kao zemlju koja krade istoriju od Grčke. Tih poslednjih godina svog života Gligorov apeluje da se zemlja okrene sadašnjosti i da umesto sna o Aleksandru Makedonskom rešava siromaštvo naroda.

Dok su pojedini građani najpre bili zbunjeni i iznenađeni a drugi ipak zadovoljni, i jedni i drugi su čitavih deset godina bili stalno okruženi ogradama gradilišta s druge strane, arhitekte su smatrale da je reč o uvredljivoj, anahronoj i retrogradnoj scenografiji, te nisu želele to čak

ni da nazovu arhitekturom. Esnafska udruženja arhitekata reagovala su tvrdeći da nisu konsultovana o projektu koji je za njih predstavljao stvaranje novog imidža grada u funkciji inženjeringa novog identiteta, i zatražili su njegovo zaustavljanje i revidiranje. Naravno, to se nikada nije dogodilo.

Svakako, bilo je arhitekata koji su bili uključeni u dizajn određenih građevina i koji su podržavali projekat smatrajući da je „Skoplje 2014” konačno jedno veliko delo za ovaj mali narod, projekat koji znači otkrivanje potreba i duha naroda. A u ovom kontekstu, kritičari su govorili da je projekat pokušaj kompenzacije kompleksa povezanih sa veličinom i statusom.

Nova vlada koja je formirana 2017. godine i koju je predvodio Socijaldemokratski savez Makedonije (SDSM) ostala je uglavnom indiferentna prema ovom projektu, bar kad su u

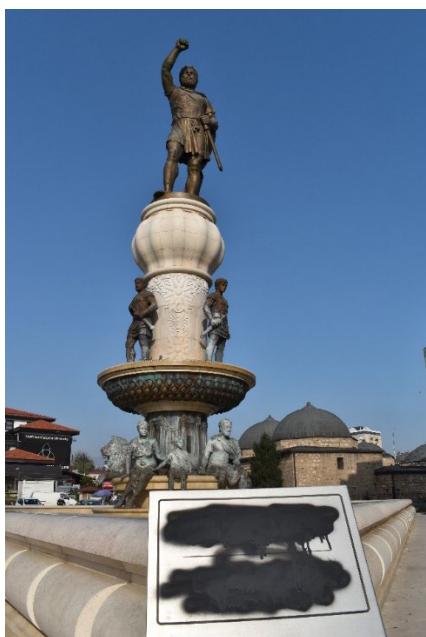
Jedna od antičkih galija postavljene u reci Vardar

pitanju konkretne aktivnosti, iako mu se ranije žestoko protivila, kako zbog njegove ideološke pozadine tako i zbog razbacivanja novca i nepotrebnih troškova.

Ipak, dogodilo se nekoliko manjih konkretnih koraka. Nije nastavljena izgradnja započetih i nedovršenih građevina iz projekta „Skoplje 2014”, formirana je radna grupa eksperata za analizu projekta i najavljena je

moćnost dislokacije određenih građevina, kao što su antičke galije postavljene u koritu Vardara. Samo nekoliko manjih spomenika i objekata je faktički dislocirano.

Isto tako, promenjeni su i neki nazivi drugih objekata koji su prethodnih godina bili imenovani u duhu ideje projekta „Skoplje 2014”. Tako je skopski aerodrom koji je 2006. godine dobio ime „Aleksandar Veliki” 2018. godine preimenovan u „Međunarodni aerodrom Skoplje”, a auto-put prema Grčkoj „Aleksandar Makedonski” preimenovan je u auto-put „Prijateljstvo”.

Statua Filipa Drugog i nova tabla

Konačno, u junu 2018. godine, Makedonija i Grčka potpisuju tzv. Prespanski sporazum, kojim se (osim promene imena zemlje u Severna Makedonija) makedonska vlada između ostalog obavezala da se ogradi od antikvizacije, i da će na tablama spomenika Aleksandra Velikog i njegovog oca Filipa Drugog postaviti natpise da je reč o istorijskim ličnostima helenističke civilizacije. To je otvorilo put Severnoj Makedoniji ka članstvu u NATO-u, nešto što je godinama bilo blokirano jer je Grčka stalno ulagala veto na prijem svog severnog suseda pod imenom Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija.

Iako se tvrdilo da cela stvar nije povezana sa imenom,

nakon što je nova Vlada napravila ozbiljne ustupke i kompromise i promenila ime zemlje, Evropska unija je tek 2020. godine otvorila put zemlji (sada Severnoj Makedoniji) za početak pregovora za članstvo, nešto što je Evropska komisija preporučivala prethodnih 11 godina zaredom. Naime, Makedonija je bila i prva zemlja Zapadnog Balkana koja je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom još 2001. godine, a četiri godine kasnije, 2005. godine, dobila je i kandidatski status za članstvo u Uniji. Prvu preporuku za početak pregovora zemlja je dobila 2009. godine. Sada se nada da će pregovori konačno početi u decembru ove godine.

U međuvremenu, krajem septembra 2020. godine, Vlada je zatražila od skopske opštine Centar (na kojoj se nalazi najveći deo objekata iz projekta „Skoplje 2014”) da izbriše iz detaljnog urbanističkog plana „Kapiju Makedonija” i spomenik Majci Terezi, jer je radna grupa eksperata utvrdila da je u pitanju divlja gradnja i da je pri njihovoj izgradnji prekršen niz zakona. Ipak, i pored ovakve odluke Vlade, samo nekolicina veruje da će tzv. Trijumfalna kapija ikada biti srušena.

Nedovršeni spomenik Majci Terezi

Kada je reč o tzv. spomeniku Majci Terezi, treba napomenuti da na skopskom trgu već postoji spomen-obeležje na mestu gde se nalazila rodna kuća Majke Tereze, a stotinak metara dalje je i spomen-kuća u njenu čast. Ovo što treba da se ruši je zapravo još uvek neizgrađeni, novi spomenik svetici od kojeg je dosad postavljen samo postament. Trebalo je da ga gradi firma „Sahara Indija” indijskog biznismena Subrate Roja, koji je nakon što je označio početak izgradnje otišao u zatvor, pa je izgradnju preuzela makedonska država. Trebalo je da košta 5,5 miliona evra i da bude visok čak 32 metra.

Bez obzira na sve, realnost u oktobru 2020. godine je

sledeća: lik glavnog grada Republike Severne Makedonije, Skoplja, potpuno je izmenjen u odnosu

na period od pre samo desetak godina. Osim činjenice da većina građana osporava njihovu estetsku i arhitektonsku vrednost, nove građevine bile su preskupe i najveći deo njih već je počeo da pokazuje slabosti loše, nekvalitetne i brze izgradnje. Ono što je bilo predmet manjih analiza jeste da projekat možda nije uspeo da promeni poreklo Makedonaca, ali je svakako uspeo da ih podeli u dva tabora: one koji su se i prethodno osećali kao potomci antičkih Makedonaca, i one koji veruju da su deo Južnih Slovena i da su ovde naseljeni malo kasnije od svoje antičke braće. Stvorena je i treća grupa u ovoj podeli – u njoj su predstavnici drugih zajednica koji žive u Severnoj Makedoniji i koji su se našli sasvim po strani ovog monoetničkog, etnocentričnog projekta i diskusije o poreklu najzastupljenije etničke zajednice u zemlji – Makedonaca.

Kao rezultat toga, još dok je projekat „Skoplje 2014” bio u punom zamahu, 2012. je počeo da se gradi i Trg Skenderbega, sa druge strane Vardara, na ulazu u Staru čaršiju, što je većina shvatila kao pandan projektu „Skoplje 2014”. I ovaj objekat koštao je petnaestak miliona evra i baš kao i mnogi javni objekti iz istog projekta, ni on danas nema neku

Gornji plato Trga Skenderbega

upotrebnu vrednost osim da posluži kao protivteža megalomanskom projektu sa suprotne strane Vardara.

Danas, pred kraj 2020. godine, može se konstatovati da se ono što je pre desetak godina trebalo da bude otelotvorenje nacionalnog trijumfa novog-starog „Makedonca” pretvorilo u jednu farsu i ogromnu glupost koja je koštala mnogo u svakom smislu. Zato je, ne slučajno, trijumfalna kapija iz projekta „Skoplje 2014” postala i simbol građanskog otpora koji se razvio protiv rasipništva vlasti. Ona je bila centar građanskih protesta, a tadašnji lider opozicije, sadašnji premijer Zoran Zaev najavio je da će kada pobedi naći ukradeni novac i vratiti ga građanima, a na trijumfalnoj kapiji će postaviti brojčanik na kojem će se okretati svaki vraćeni milion evra. Stranka Zaeva pobedila je na izborima, postavljen je i brojčanik, ali na njemu se nikad nije „okrenuo” nijedan milion, za šta je premijer optužio neefikasne sudove od čijih presuda zavisi koliko će novca biti zaplenjeno. Kapija je ponovo postala predmet apsurdna, i posle prvobitnog neuspeha nije uspela da obezbedi ni drugi trijumf – nad kriminalom, rasipništvom, političko-oligarhijskim vezama i nekažnjivosti.